

FYZIKÁLNÍ PRAKTIKUM

Fyzikální praktikum 2

Zpracoval: Tomáš Plšek

Naměřeno: 31. října 2017

Obor: Astrofyzika   **Ročník:** II   **Semestr:** III

Testováno:

Úloha č. 11: Interference a difrakce světla

Povinná část:

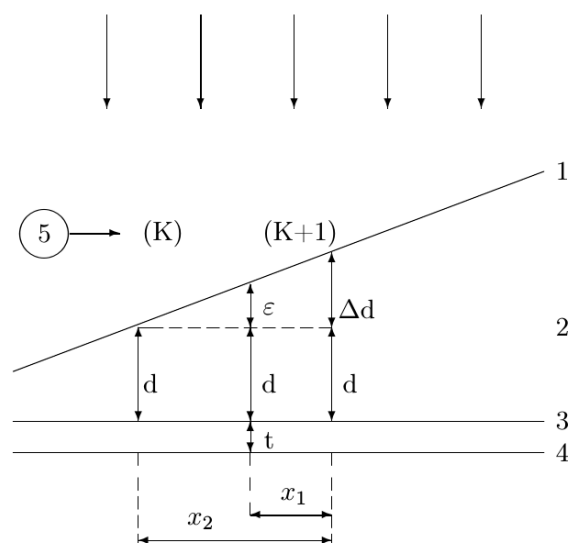
1. Nastavte v zorném poli mikroskopu 5 - 10 interferenčních proužků.
2. Pro tři různé počty proužků proměřte interferenční obrazec.
3. Stanovte hodnotu tloušťky tenké vrstvy.

Povinně volitelná část:

1. Pozorujte na stínítku difrakční jev a vzdálenost x nastavte tak, aby bylo možno pozorovat dvě difrakční maxima po obou stranách stopy primárního svazku. Změřte polohu maxim a měření opakujte pro tři různé polohy x .
2. Určete u obou mřížek vzdálenost vrypů d .

1. Teoretický úvod

Pro měření tloušťky tenké vrstvy (v rozmezí 10^1 až 10^2 nm) se nejčastěji využívá metoda Tolanského. Tato metoda je založena na vícepaprskové iterferenci monochromatického světla na vzduchové mezeře mezi měřeným vzorkem a polopropustným zrcadlem. Na systém dopadají téměř kolmo rovnoběžné paprsky a interferují na vzduchové mezeře, což má za následek vznik interferenčních proužků v zorném poli mikroskopu.

Obrázek 1: Vznik interferenčních obrazců na klínové vzduchové mezeře.

Pro vrstvu bez vrypu platí:

$$2d = K \lambda \quad 2(d + \Delta d) = (K + 1) \lambda, \quad (1)$$

kde K je interferenční řád a z toho vyplývá:

$$\Delta d = \frac{\lambda}{2}. \quad (2)$$

Pro vrstvu s vrypem platí:

$$2(d + \Delta d) = (K + 1) \lambda \quad 2(d + \epsilon + t) = (K + 1) \lambda, \quad (3)$$

z čehož plyne:

$$t = \Delta d - \epsilon, \quad (4)$$

kde t je hledaná tloušťka vrstvy.

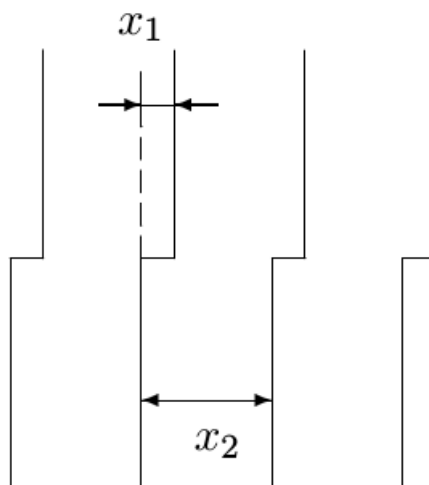
Z podobnosti trojúhelníků plyne:

$$\frac{\epsilon}{x_2 - x_1} = \frac{\Delta d}{x_2} \quad \longrightarrow \quad \epsilon = \Delta d \frac{x_2 - x_1}{x_2}. \quad (5)$$

Po dosazení tedy získáváme:

$$t = \frac{x_1}{x_2} \frac{\lambda}{2}. \quad (6)$$

Při měření pouze odečítáme polohy interferenčních proužků, z nichž následně určíme hodnoty x_1 a x_2 (obrázek 2).

Obrázek 2: Obraz interferenčních proužků v zorném poli mikroskopu.

1.1. Difrakce světla na mřížce

Difrakční mřížka je planoparalelní skleněná destička s velkým počtem tenkých rovnoběžných vrypů, na nichž dochází k difrakci světla. Pozorujeme-li světlo prošlé mřížkou dalekohledem zaostřeným na nekonečno, protnou se paprsky vystupující ze všech šterbin pod týmž úhlem α v ohniskové rovině objektivu. Tyto paprsky se však nesetkávají se stejnou fází. Vzdálenost středů dvou sousedních šterbin označíme jako d a paprsky tedy mají dráhový rozdíl $d \sin \alpha$ a platí:

$$\delta = d \sin \alpha = m \lambda, \quad (7)$$

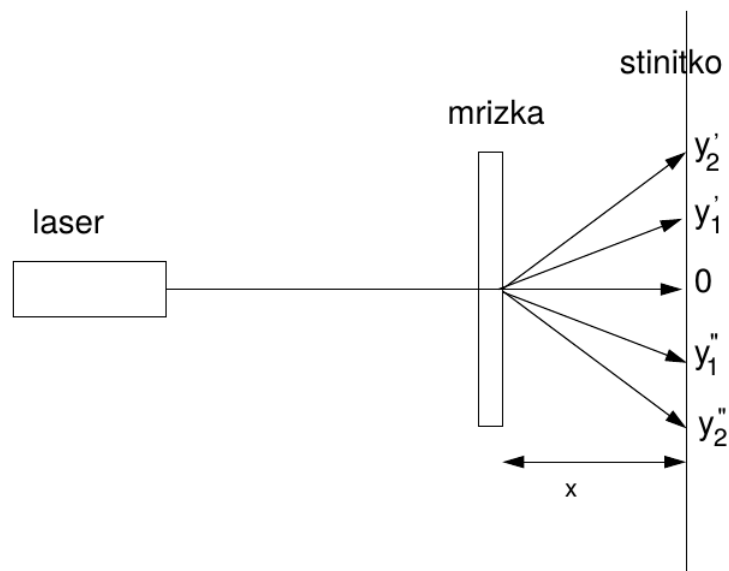
kde m je řád maxima a λ je vlnová délka He-Ne laseru ($\lambda = 633 \text{ nm}$). Monochromatické světlo tedy vytvoří maxima ve směrech $\alpha_1, \alpha_2 \dots$ Pro tyto úhly platí:

$$\sin \alpha_1 = \lambda / d, \sin \alpha_2 = 2\lambda / d, \dots \quad (8)$$

Ze znalosti vzdálenosti mřížky od stínítka a odchylek prvního a druhého řádu maxima (obrázek 3) jsme schopni určit úhel α :

$$y_1 = \frac{y'_1 + y''_1}{2} \quad y_2 = \frac{y'_2 + y''_2}{2} \quad (9)$$

$$\sin \alpha_m = \frac{y_m}{\sqrt{y_m^2 + x^2}}. \quad (10)$$

Obrázek 3: Schéma měření s difrakční mřížkou.

2. Měření

2.1. Interferenční obrazec

Pomocí mikroskopu s odečítacím okulárem jsem naměřil polohy čar pro tři různé náklony a vypočítal pro ně velikosti x_1 a x_2 . Ze znalosti vlnové délky použitého monochromatického světla $\lambda = 589$ nm jsem následně ze vztahu (6) určil tloušťku tenké vrstvy.

Tabulka 1: Polohy interferenčních prožků.

x'_{L_1}	x'_{P_1}	x'_{L_2}	x'_{P_2}	x'_{L_3}	x'_{P_3}
2,07	2,42	1,76	2,18	1,85	2,27
2,67	2,98	2,48	2,94	2,67	3,16
3,21	3,54	3,23	3,66	3,49	4,01
3,84	4,18	4,01	4,42	4,37	4,85
4,39	4,71	4,74	5,16	5,18	5,69
5,05	5,33	5,47	5,91	6,04	6,53
5,58	5,91	6,21	6,66	6,90	7,35
6,14	6,46	6,98	7,38		
6,77	7,11	7,67	8,13		
7,33	7,64				

Tabulka 2: Určení velikostí x_1 a x_2 z hodnot z tabulky 1.

x_1^1	x_2^1	x_1^2	x_2^2	x_1^3	x_2^3
0,35	0,56	0,42	0,76	0,42	0,89
0,31	0,56	0,46	0,72	0,49	0,85
0,33	0,64	0,43	0,76	0,52	0,84
0,34	0,53	0,41	0,74	0,48	0,84
0,32	0,62	0,42	0,75	0,51	0,84
0,28	0,58	0,44	0,75	0,49	0,82
0,33	0,55	0,45	0,72	0,45	
0,32	0,65	0,40	0,75		
0,34	0,53	0,46			
0,31					

1. poloha: $x_1 = 0,32 \pm 0,02$, $x_2 = 0,58 \pm 0,01$, $t = (163 \pm 6)$ nm.

2. poloha: $x_1 = 0,43 \pm 0,01$, $x_2 = 0,74 \pm 0,01$, $t = (171 \pm 4)$ nm.

3. poloha: $x_1 = 0,48 \pm 0,02$, $x_2 = 0,84 \pm 0,01$, $t = (167 \pm 5)$ nm.

Tloušťka vrstvy $t = (167 \pm 7)$ nm.

2.2. Měření vzdálenosti vrypů

Z měření poloh paprsků prvního a druhého řádu na stínítku určíme odchylku paprsků v závislosti na vzdálenosti mřížky od stínítka. Následně ze získaných hodnot určíme vzdálenost vrypů d a také jejich hustotu na jeden milimetr N .

Tabulka 3a: Ochylky paprsků prvního a druhého řádu ($N = 600$ vr./mm).

x [cm]	y_1 [cm]	y_2 [cm]	d_1 [μm]	d_2 [μm]
20,50	8,15	23,60	$1,71 \pm 0,02$	$1,684 \pm 0,005$
17,00	6,70	19,10	$1,73 \pm 0,02$	$1,695 \pm 0,006$
13,00	5,10	14,45	$1,73 \pm 0,03$	$1,703 \pm 0,008$

Vzdálenost středů vrypů $d_1 = (1,71 \pm 0,03) \mu\text{m}$.

Hustota vrypů $N_1 = (590 \pm 10)$ vr./mm.

Tabulka 3b: Ochylky paprsků prvního a druhého řádu ($N = 300$ vr./mm).

x [cm]	y_1 [cm]	y_2 [cm]	d_1 [μm]	d_2 [μm]
50,00	9,50	20,15	$3,39 \pm 0,02$	$3,39 \pm 0,01$
45,00	8,50	18,15	$3,41 \pm 0,03$	$3,38 \pm 0,01$
40,00	7,55	16,10	$3,41 \pm 0,03$	$3,39 \pm 0,01$

Vzdálenost středů vrypů $d_2 = (3,40 \pm 0,04) \mu\text{m}$.

Hustota vrypů $N_2 = (294 \pm 3)$ vr./mm.

3. Závěr

Pro tři různé náklony (počty interferenčních proužků) jsem určil tloušťku tenké vrstvy $t = (167 \pm 7)$ nm.

Pro dvě mřížky s různou hustotou vrypů jsem určil vzdálenost středů dvou sousedních vrypů a následně i hustotu vrypů. Pro první mřížku jsem získal hodnotu $d_1 = (1,71 \pm 0,03) \mu\text{m}$ a $N_1 = (590 \pm 10)$ vr./mm a pro druhou mřížku hodnotu $d_2 = (3,40 \pm 0,04) \mu\text{m}$ a $N_2 = (294 \pm 3)$ vr./mm. Hustoty mřížek se docela shodují s hodnotami udávanými výrobcem - pro první hodnotu 600 vr./mm a pro druhou 300 vr./mm.